

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 8.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.8.41>

УДК 336:399.92

О. І. Копилюк,

*д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, економічної безпеки,
банківської справи та страхового бізнесу,*

Львівський торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0977-1309>

О. М. Музичка,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, економічної безпеки, банківської
справи та страхового бізнесу,*

Львівський торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2625-5741>

А. М. Юрків,

здобувач ступеня доктора філософії,

Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5080-6546>

ОСНОВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

O. Kopylyuk,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance,
Economic Security, Banking and Insurance Business,
Lviv University of Trade and Economics*

O. Muzychka,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Economic
Security, Banking and Insurance Business,
Lviv University of Trade and Economics*

A. Yurkiv,

*Candidate for the Degree of Doctor of Philosophy,
Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine*

BASIC PRINCIPLES OF CROSS-BORDER COOPERATION DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS

У статті розглянуто проблему розвитку транскордонного співробітництва з точки зору євроцентричності, західноцентричності, цільової спрямованості фінансових ресурсів, безбар'єрності кордонів, різних типів співпраці у ключових сферах, їх вигоди та досягнення синергетичного ефекту та спільної доданої вартості. Відзначено, що розвиток транскордонного співробітництва реалізується залежно від видів програм та проєктів, форм надання й циклічності використання фінансових ресурсів. Узагальнення існуючого інструментарію транскордонного співробітництва дозволило здійснити його систематизацію з поділом на формальні угоди, інституційні структури та фінансові інструменти. Окреслено основні переваги та існуючі проблеми у розвитку транскордонного співробітництва в ЄС. Виокремлено ключові характеристики інструментального та дружнього видів транскордонного співробітництва, до яких віднесено суб'єктів (учасників) транскордонного співробітництва, цільову спрямованість, методи транскордонної співпраці між учасниками, часовий характер, фінансовий інструментарій реалізації.

The article notes that military risks and threats have led to new challenges, which are primarily related to border security, forced internal and external migration of people and the movement of capital flows across the borders of Ukraine and the EU. In world practice, a number of approaches have been developed to justify the types, forms, and instruments of cross-border cooperation, which are formed depending on the specifics of the geopolitical orientation of international cooperation. The problem of developing cross-border cooperation is considered from the point of view of Eurocentricity, Western-centricity, targeted orientation of financial resources, barrier-free borders, various types of cooperation in key areas, their benefits and achieving a synergistic effect and joint added value. It is noted that the development of cross-border cooperation is implemented depending on the types of programs and projects, forms of provision and cyclicity of use of financial resources. The generalization of the existing cross-border cooperation tools allowed for its systematization with a division into formal agreements, institutional structures and financial instruments. The main advantages and existing problems in the development of cross-border cooperation in the EU are outlined. The key characteristics of instrumental and friendly types of cross-border cooperation are highlighted, which include the subjects (participants) of cross-border cooperation, target orientation, methods of cross-border cooperation between participants, time frame, financial tools for implementation.

In today's conditions, the EU institutions are improving the directions of eliminating border barriers and further developing cross-border mobility, in particular the following: from June 2024. ex-post evaluation in the context of the revision of the Schengen Borders Code; preliminary evaluation of the Single Regulation on Digital Reservations and Ticketing; 360-degree cross-border labor market; extraordinary evaluation of the European Framework Agreement on Social Security on cross-border telework.

Ключові слова: *транскордонне співробітництво, прикордонні регіони, єврорегіон, фінансові інструменти, транскордонні програми та проєкти.*

Keywords: *cross-border cooperation, border regions, Euroregion, financial instruments, cross-border programs and projects.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах повномасштабної війни та подальшої євроінтеграційної спрямованості України актуалізуються дослідження щодо удосконалення існуючого та пошуку новітнього інструментарію розвитку транскордонного співробітництва (ТКС). Воєнні ризики та загрози зумовили новітні виклики, які пов'язані передусім із безпекою кордонів, вимушеною внутрішньою та зовнішньою міграцією людей та переміщенням потоків капіталу через кордони України та ЄС. Вагомою для стійкості України є фінансова підтримка закордонних партнерів у гуманітарній та безпековій сферах, особливо країн, території яких мають спільний з Україною кордон та розвивають різні форми транскордонного співробітництва. За таких умов актуальним залишається дослідження основних засад розвитку транскордонного співробітництва та інструментарію його забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях українських та закордонних учених розкрито організаційні та економічні засади розвитку транскордонного співробітництва й фінансові інструменти його реалізації. Дана проблема висвітлена у роботах L. De Sousa [1], S. Golunov, A. Bitabar [2], C. Sohn [3], K. Zimmerbauer, F. Durand, A. Decoville, S. Kivelä [4], М. Бублик, П. Куцаб [5], P. Chamusca [8], M. Unfried, S. Sivonen, P. Mertens, S. Kramer [9] та інших. Проте вимагають подальшого дослідження питання удосконалення основних засад та інструментарію здійснення транскордонного співробітництва.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття основних засад та систематизація інструментів розвитку транскордонного співробітництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах транскордонне співробітництво як елемент міжнародної співпраці активно розвивається, модифікуючи та удосконалюючи існуючий інструментарій. У

світовій практиці вироблено низку підходів до обґрунтування типів, форм, інструментів транскордонного співробітництва, які формуються залежно від особливостей геополітичної спрямованості міжнародної співпраці.

Зокрема, De Sousa приймаючи за основу функціональність цілей транскордонного співробітництва, його інтенсивність, тривалість та стабільність визначив три основні його характеристики: орієнтованість на підвищення обізнаності (наприклад, офіційні візити), взаємна допомога (зокрема у надзвичайних ситуаціях) та функціональність (довгострокові проекти, спрямовані на створення постійних транскордонних механізмів [1].

Як справедливо зазначають закордонні науковці, домінантними концептуалізаціями транскордонного співробітництва є євроцентричні або, західноцентричні, враховуючи, що за частотою дослідження північноамериканського транскордонного співробітництва є другими. Водночас, найпоширенішою формою транскордонного співробітництва залишається неформальна транскордонна торгівля, яка не потребує значного фінансування й часто досліджується в контексті транскордонного співробітництва в європейському та північноамериканському регіонах. Проте, рідко висвітлюється як окреме питання в рамках саме транскордонного співробітництва [2].

Дослідник Sohn описує дві контрастні моделі транскордонної інтеграції, які можна розрізнити залежно від спрямованості ресурсів кордону: геоекономічну модель та територіальний проєкт. У першій - головною метою транскордонної співпраці є отримання цінності шляхом використання різних переваг кордонів. Таким чином, взаємодія через кордони розглядається як джерело доходу. Друга - підкреслює співпрацю як спільну просторову локацію, в якій важливе місце посідають ідентичність та спільні інтереси [3].

У дослідженні, проведеному K. Zimmerbauer, F. Durand, A. Decoville, S. Kivelä представлено аналітичне розмежування типів транскордонної співпраці. Перший - інструментальний, розглядає транскордонну співпрацю як засіб досягнення мети, тобто як інструмент реалізації певних цілей для досягнення спільних вигод та переваг. Другий – дружній тип, визначає транскордонну співпрацю як самоціль, а головною метою - покращення

характеру відносин через кордон. Таким чином дружня транскордонна співпраця підвищує довіру [4].

Узагальнюючи існуючий науковий доробок та види транскордонного співробітництва, доцільно узагальнити та виокремити їх ключові характеристики (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристика видів транскордонного співробітництва (ТКС)

Характерні ознаки	Інструментальний	Дружній
Суб'єкти (учасники) транскордонного співробітництва	Урядові інституції, територіальні громади, органи місцевого самоврядування, місцеві органи виконавчої влади прикордонних територій бізнес-сектор	Громадські організації, неурядові організації, громадські діячі тощо.
Цільова спрямованість ТКС	Використання можливостей прикордонних територій сусідніх держав у розв'язанні економічних, безпекових, екологічних та інших проблем. Формування фінансового інструментарію розвитку транскордонного співробітництва спільних джерел фінансування.	Сприятливі комунікаційні умови, спільний обмін інформацією та формування дружніх довірливих засад співпраці
Методи транскордонної співпраці між учасниками	Формування цільових орієнтирів та тематичних цілей, фінансових інструментів реалізації, довгострокове партнерство та співробітництво	Добровільність співпраці між учасниками ТКС та створення засад довіри й спільної вигоди
Часовий характер транскордонного співробітництва	Чітко обумовлені терміни реалізації проєктів та програм ТКС	Довгостроковий
Фінансовий інструментарій реалізації	Фінансові інструменти в угодах про партнерство, фінансові інструменти європейських структурних та інвестиційних фондів, гранти, співінвестування, венчурний, приватний, мезонін-капітал та ін.	Добровільно визначені фінансові інструменти з визначеним розміром співфінансування

Джерело: складено авторами на основі [4]

Отже, закордонними науковцями проблема розвитку транскордонного співробітництва розглядається з точки зору євроцентричності,

західноцентричності, цільової спрямованості фінансових ресурсів, безбар'єрності кордонів, різних типів співпраці у ключових сферах, їх вигоди та досягнення синергетичного ефекту та спільної доданої вартості.

Як визначено у монографії “Організаційні та фінансові механізми транскордонного співробітництва” формування так званої доданої вартості знаходить свій прояв у європейській, політичній, інституційній, соціально-економічній, соціокультурній складових [5, с. 17]. Варто зазначити, що розвиток транскордонного співробітництва реалізується залежно від видів програм та проєктів, форм надання й циклічності використання фінансових ресурсів. Узагальнення існуючого інструментарію транскордонного співробітництва наведено на рис. 1.

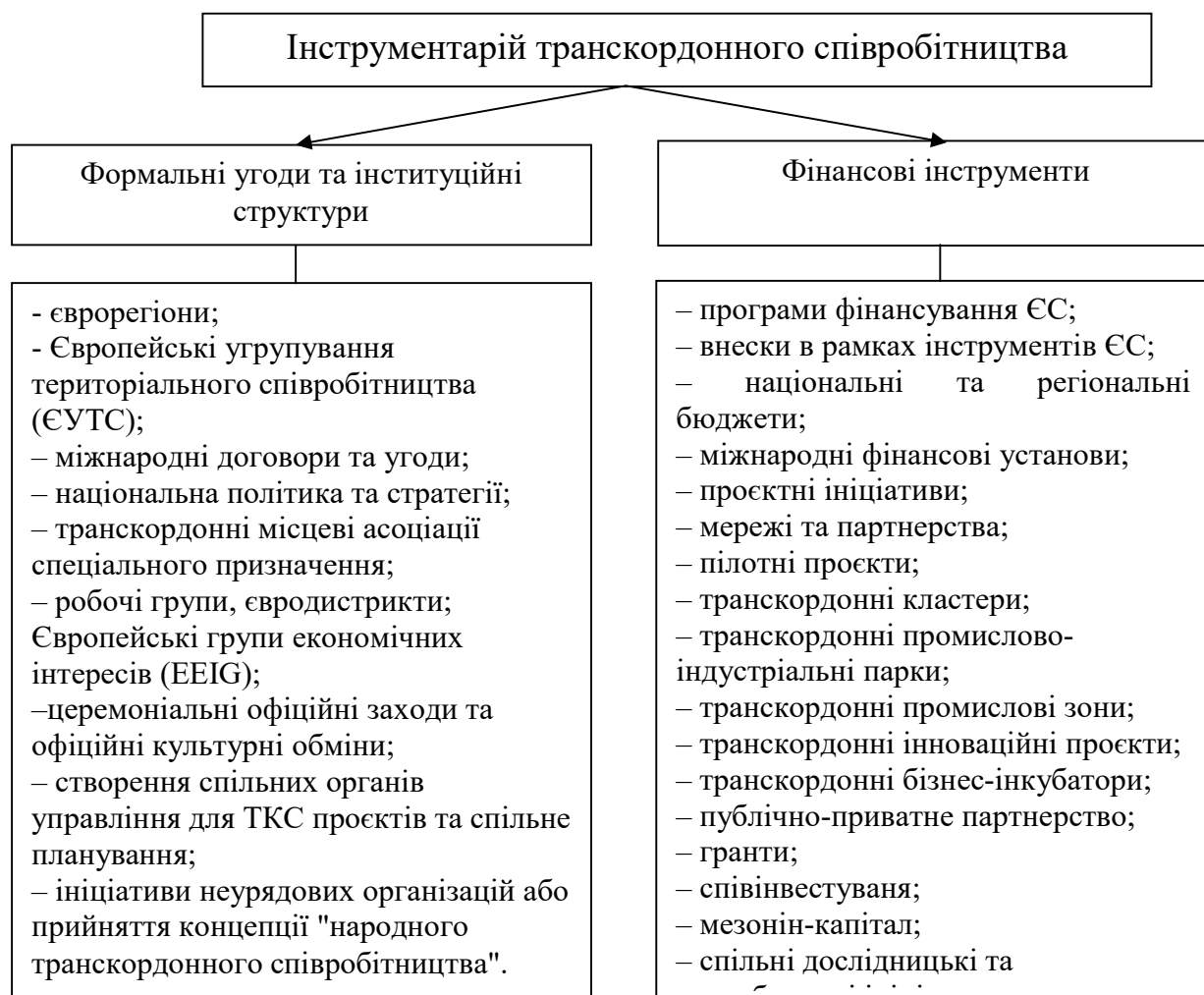

Рис. 1. Інструментарій транскордонного співробітництва

Джерело: авторська розробка

Інструментарій транскордонного співробітництва постійно удосконалюється та розвивається. Зокрема, у 2018 році Європейська Комісія запропонувала Європейський механізм транскордонного співробітництва (ESBM) як новий інструмент усунення правових бар'єрів. Пропозиція мала на меті дозволити одній стороні-учасниці добровільно застосовувати законодавство сусідньої країни для транскордонних інфраструктурних або сервісних проєктів. Однак концепція часткової поступки правовим суверенітетом, навіть на добровільній основі, викликала занепокоєння у окремих державах-членах ЄС, що призвело до тривалих дискусій та затримок у використанні цього інструменту [6].

Для координації діяльності прикордонних регіонів ЄС та представлення їх інтересів перед органами влади Європейського економічного співтовариства у 1971 році була створена Асоціація європейських прикордонних регіонів (AEBR). На сьогодні вона включає близько 100 єврорегіонів. AEBR досягла успіхів у захисті інтересів прикордонних регіонів на національному та європейському рівнях, відіграла значну роль в інтеграції транскордонного співробітництва у політику регіонального розвитку ЄС. Одним з відносно недавніх прикладів ефективності AEBR став проєкт B-solutions, запущений у 2018 році, який надає правову підтримку на конкурсній основі учасникам ТКС, які стикаються з транскордонними правовими чи адміністративними бар'єрами. Станом на травень 2024 року проєкт підтримав приблизно 150 справ [7].

Іншим прикладом є успішність зусиль AEBR щодо задоволення потреб транскордонних ринків праці під час пандемії COVID-19 [2].

Основними перевагами транскордонного співробітництва є одержання синергетичного ефекту в результаті транскордонної співпраці та досягнення спільних переваг, а саме:

- подолання маргінального економічного статусу багатьох прикордонних регіонів та їх повна інтеграція в Єдиний європейський ринок;

- пом'якшення диспропорцій в економічному розвитку між сусідніми регіонами;
- розвиток та оптимізація транскордонної транспортної інфраструктури;
- створення взаємодоповнюючої системи надання послуг населенню по обидва боки кордону (зокрема в освіті, охороні здоров'я та комунальних послугах);
- запобігання або уповільнення депопуляції прикордонних територій;
- посилення ролі місцевих та неурядових суб'єктів у співпраці;
- довгостроковість та перспективність транскордонної мобільності;
- створення нових робочих місць та транскордонних ринків праці;
- підвищення інтенсивності транскордонного обміну інформацією в економічній, культурній та інших сферах;
- створення та розвиток транскордонних мережових партнерств на засадах взаємної довіри;
- перехід у співпраці від ізольованих проєктів до систематичного транскордонного планування в інфраструктурній, соціально-економічній та інших сферах;
- підвищення ефективності транскордонних зусиль щодо захисту довкілля;
- підвищення привабливості прикордонних районів для туристів та створення спільних рекреаційних об'єктів;
- посилення транскордонного культурного обміну;
- часткова інтеграція та оптимізація систем управління в містах-побратимах, розташованих поблизу;
- підвищення пропускної здатності зовнішніх кордонів ЄС, сприяння співпраці з партнерами, що не входять до ЄС у сфері безпеки та запобігання злочинності, а також полегшення перетину кордону для мешканців прикордонних територій.

Поряд із беззаперечними перевагами європейське транскордонне співробітництво стикається з численними викликами структурного, організаційного, соціального та економічного характеру. Зокрема:

- лінгвістичні та культурні відмінності;
- погана доступність прикордонних регіонів через географічні особливості або нерозвинені транспортні мережі, інституційні й правові відмінності;
- відмінності у повноваженнях регіональних урядів;
- відмінності в системах оподаткування;
- обмежена обізнаність про можливості транскордонної співпраці;
- асиметрія в економічному, демографічному та соціальному розвитку, коли одна сторона має більший потенціал, ніж інша. Такі дисбаланси можуть виникати через нерівність у фінансуванні, а також через переваги в правових, адміністративних, фіскальних, соціальних чи інших системах з одного боку кордону;
- недостатні організаційні та правові рамки для співпраці, що часто робить її юридично необов'язковою;
- недостатнє фінансування ініціатив та проєктів;
- розбіжність тематичних цілей та пріоритетів між учасниками;
- слабка інституціоналізація, дисбаланс у ресурсах, нерівномірний розподіл фінансування проєктів та зміщення пріоритетів співпраці з прикордонних районів до регіональних адміністративних центрів.

Варто також погодитися з Chamusca P., який конкретизував ключові проблеми транскордонного співробітництва у розрізі 5 складових:

- різниця в адміністративних, культурних та економічних нормах та цінностях між різними регіонами та містами;
- розбіжності у правовій базі;
- обмежені фінансові можливості та засади співфінансування;
- нерівномірності розвитку та економічного потенціалу.
- відсутність політичної волі та бажання [8].

В умовах сьогодення інституції ЄС удосконалюють напрями усунення прикордонних бар'єрів й подальшого розвитку транскордонної мобільності, зокрема наступні.

1. З червня 2024р. оцінка ex-post в контексті перегляду кодексу Шенгенського кодексу про кордони. Згідно даного документу країни Шенгенської зони повинні оцінювати транскордонний вплив під час здійснення контролю на внутрішніх кордонах.

2. Попередня оцінка Єдиного регламенту цифрового бронювання та продажу квитків. Громадяни ЄС повинні мати можливість використовувати відкриті системи бронювання для придбання трансєвропейських поїздок за єдиним квитком.

3. Транскордонний ринок праці на 360. В умовах демографічної кризи та можливостей для працевлаштування у транскордонному регіоні вирішується проблема визнання професійної кваліфікації в прикордонних регіонах. У прикордонних регіонах фахівці часто перетинають кордони для роботи, оскільки можливості на ринку праці можуть значно розширитися з перспективою єврегіонального ринку праці на 360.

4. Позачергова оцінка Європейської рамкової угоди про соціальне забезпечення щодо транскордонної дистанційної роботи. Одним із важливих подій 2023 року стала Рамкова угода про соціальне забезпечення, яка дозволила транскордонну дистанційну роботу до 50% (49%) без наслідків для соціального забезпечення. Кілька держав-членів підписали дану Рамкову угоду, яка передбачає, що транскордонні працівники та роботодавці можуть використовувати такі умови, проте зберігаються розбіжності у фіскальній політиці у транскордонних регіонах [9].

В умовах постковідного періоду транскордонна співпраця прикордонних регіонів згуртованої Європи активно розвивається та впроваджуються новітні форми й інструменти фінансування, які спрямовані на усунення правових, соціальних, демографічних та структурних розбіжностей.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У наукових дослідженнях розкрито підходи до видів, форм, інструментів транскордонного співробітництва, які сформовані залежно від особливостей геополітичної спрямованості міжнародної співпраці. В умовах сьогодення проблема розвитку транскордонного співробітництва розглядається з точки зору євроцентричності, західноцентричності, цільової спрямованості фінансових ресурсів, безбар'єрності кордонів, різних типів співпраці у ключових сферах, їх вигоди, досягнення синергетичного ефекту, спільної доданої вартості.

Транскордонне співробітництво реалізується залежно від видів програм та проєктів, форм надання й циклічності використання фінансових ресурсів. Ключовими характеристиками інструментального та дружнього видів транскордонного співробітництва виокремлено : суб'єктів (учасників) транскордонного співробітництва, цільову спрямованість, методи транскордонної співпраці між учасниками, часовий характер, фінансовий інструментарій реалізації.

Узагальнення існуючого інструментарію транскордонного співробітництва дозволило здійснити його систематизацію з поділом на формальні угоди та інституційні структури й фінансові інструменти. Окреслено основні переваги та існуючі проблеми у розвитку транскордонного співробітництва в ЄС. В умовах постковідного періоду транскордонна співпраця прикордонних регіонів згуртованої Європи активно розвивається та впроваджуються новітні форми й інструменти фінансування, які спрямовані на усунення правових, соціальних, демографічних та структурних розбіжностей.

Подальші дослідження в даному напрямі повинні стосуватися аналізу та оцінювання ефективності здійснення транскордонного співробітництва України та країн ЄС з виокремленням основних показників кількісного та якісного характеру.

Література

1. De Sousa L. Understanding European cross-border cooperation: A framework for analysis. *Journal of European Integration*. 2013. Vol. 35(6). P. 669–687. <https://doi.org/10.1080/07036337.2012.711827> (дата звернення 5 серпня 2025).
2. Golunov S., Bitabar A. Bridging Borders Central Asian Cross-Border Cooperation in a Comparative Global Perspective. Springer. 2025. URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-84253-5>. (дата звернення 7 серпня 2025).
3. Sohn C. Modelling cross-border integration: The role of borders as a resource. *Geopolitics*. 2014. Vol. 19 (3). P.587–608. <https://doi.org/10.1080/14650045.2014.913029> (дата звернення 5 серпня 2025).
4. Zimmerbauer K., Durand F., Decoville A., Kivelä S. Instrumental and cordial logics of cross-border cooperation in Europe: toward a gametheoretic approach, Territory, Politics, Governance. 2025. 29 Apr. DOI: 10.1080/21622671.2025.2490174 (дата звернення 4 серпня 2025).
5. Організаційні та фінансові механізми розвитку транскордонного співробітництва: монографія. Копилюк О. І., Музичка О. М., Бублик М. І., Куцаб П. А. Львів : СПОЛІОМ, 2020. 207 с.
6. Proposal for a regulation on a mechanism to resolve legal and administrative obstacles in a cross-border context. Legislative Train Schedule. European Parliament. 2018. URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-MFF/file-mff-mechanism-to-resolve-cross-border-obstacles> (дата звернення 8 серпня 2025).
7. B-solutions: Solving border obstacles. European Commission Regional Policy. European Commission. 2024. May 15. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/panorama/2024/05/15-05-2024-b-solutions-solving-border-obstacles_en (дата звернення 7 серпня 2025).

8. Chamusca P. Territorial Cooperation and Cross-Border Development: The Portuguese Dynamics. *Social Sciences*. 2024. Vol. 13. P. 108. URL:<https://doi.org/10.3390/socsci13020108> (дата звернення 6 серпня 2025).

9. Unfried M., Sivonen S., Mertens P., Kramer S. ITEM Cross-Border Impact Assessment 2025: topics announced. URL: <https://crossborderitem.eu/en/publications/item-cross-border-impact-assessment-2025-topics-announced> (дата звернення 5 серпня 2025).

References

1. De Sousa, L. (2013), “Understanding European cross-border cooperation: A framework for analysis”, *Journal of European Integration*, Vol. 35 (6), pp. 669–687. <https://doi.org/10.1080/07036337.2012.711827>.

2. Golunov, S. and Bitabar, A. (2025), “Bridging Borders Central Asian Cross-Border Cooperation in a Comparative Global Perspective”, Springer, available at: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-84253-5> (Accessed 7 August 2025).

3. Sohn, C. (2014), “Modelling cross-border integration: The role of borders as a resource”, *Geopolitics*, Vol. 19(3), pp. 587–608. <https://doi.org/10.1080/14650045.2014.913029>.

4. Zimmerbauer, K., Durand, F., Decoville, A. and Kivelä, S. (2025), “Instrumental and cordial logics of cross-border cooperation in Europe: toward a gametheoretic approach”, *Territory, Politics, Governance*, 29 Apr, DOI: 10.1080/21622671.2025.2490174.

5. Kopylyuk, O. I., Muzychka, O. M., Bublyk M. I. and Kutsab, P. A. (2020), *Orhanizatsiyni ta finansovi mekhanizmy rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva* [Organizational and financial mechanisms for the development of cross-border cooperation], SPOLOM, Lviv, Ukraine.

6. European Parliament (2018) “Proposal for a regulation on a mechanism to resolve legal and administrative obstacles in a cross-border context. Legislative Train Schedule”, available at: <https://www.europarl.europa.eu/legislative->

train/spotlight-MFF/file-mff-mec

hanism-to-resolve-cross-border-obstacles

(Accessed 8 August 2025).

7. European Commission (2024), “B-solutions: Solving border obstacles. European Commission Regional Policy”, May 15. available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/panorama/2024/05/15-05-2024-b-solutions-solving-border-obstacles_en (Accessed 7 August 2025).

8. Chamusca, P. (2024), “Territorial Cooperation and Cross-Border Development: The Portuguese Dynamics”. *Social Sciences*, Vol. 13. p. 108. <https://doi.org/10.3390/socsci13020108>.

9. Unfried, M., Sivonen, S., Mertens, P. and Kramer, S. (2025), “ITEM Cross-Border Impact Assessment 2025: topics announced”, available at: <https://crossborderitem.eu/en/publications/item-cross-border-impact-assessment-2025-topics-announced> (Accessed 4 August 2025).

Стаття надійшла до редакції 14.08.2025 р.